

qualis sit logicus iste nexus dignoscatur, apprime diversa natura veritatum est discernenda. Aliud enim est loqui de veritatibus naturalibus, quæ animam humanam, Deum, legem moralem, etc. spectant, aliud de iis quæ motiva credibilitatis, ac existentiam sive divinæ revelationis sive Ecclesiæ respiciunt. Illæ enim cum ex factis internæ experientiæ atque ex immutabilibus rationis principiis pendeant, necessario, intrinseco ac metaphysico nexu copulantur. Istæ vero factis extrinsecis totæ inniuntur, quæ sive subsensus immediate aliquorum hominum ceciderunt, sive ex indubio aliorum hominum historico testimonio accipiuntur: hinc nexus inter has veritates, licet valido cognoscendi medio suffultus, ac proinde etiam logicus, non nisi tamen extrinsecus est, ac moralem tantum certitudinem gignit. Sed nil id officit naturæ veræ demonstrationis, quæ nempe firmam ac rationabilem mentis adhesionem veritati rei cognitæ gignat, nisi si quis sophisticè contendere velit nullam aliam dari et vocari demonstrationem posse, quam quæ mathematica sit, in quo merus esset lusus verborum (1).

Ad 2. N. Nam si hac proprie de causa apostolica Sedes damnasset Hermesii systema, damnasset simul apologetas omnes christianæ et catholicæ religionis, qui eundem sibi finem proposuerunt, nempe demonstrationem evangelicam, demonstrationem christianam aut catholicam conficere. Quod quidem absurdum, ac ab apostolica Sede maxime alienum. Methodus igitur plane singularis ac periculi plena, qua Hermesius, demonstrationibus a ceteris datis omnino rejectis, novam cudere intendit juxta principia sibi propria ac nimis kantismum redolentia, ita ut motiva ipsa credibilitatis non tam constitueret, quam infirmaret, causa fuit, ex hac parte, illius damnationis. Ast de hoc alibi.

Ad 3. D. Juxta methodum tamen ac principia sua

(1) Perbelle huc referas, quæ doctus habet Petavius De Deo, lib. I. cap. I. § 4. ad rem nostram: « Atque illæ quidem omnes (probationes), inquit, non ideo contemnendæ erunt quia singulæ non necessario, et à se invicem evincunt; neque ex anterioribus, primisque sunt petite; sed eo magis faciendæ, quia collectæ in unum, et coæcervatæ, necessariam propemodum fidem faciunt apud eos qui et sui compotes sunt, et rationis habent aliquid ac iudicii. Etenim probationes illæ, quibus prudens assensio nititur, quas morales ideo vocant, quod ad gubernandos mores adhibentur, plerumque non minus certam in suo genere fidem faciunt, quam in rebus naturalibus, aut mathematicis demonstrationes quælibet exactæ. » Opportune etiam cl. Valsechius in op. cit. Dei fundamenti, etc. cap. ult. animadvertit christianam revelationem eo posse sensu geometricè demonstrari, quod hæc demonstratio formam geometricam, strictam nimirum ac contextam ratiocinationum, habere queat, non vero naturam quantitatis geometricæ, secus enim Deus ac revelatio objecta mere rationalia essent, prout sunt matheseos objecta. Suam hac arte idem auctor conficit demonstrationem de facto revelationis, eo nempe metaphysico nixu principio, quod si detur complexus plurimum factorum indubiorum, quæ quidem omnia ubi aliquod principium ponatur, rite ac perfecte explicantur, ubi vero principium illud tollatur e medio, nulla omnino eorumdem factorum explicatio suppetit, evidenter probetur connexio factorum illorum cum illo principio. Eum adis I. c. Buetius ipse, qui certe in rationis ac rationalium demonstrationum vi extollenda nimis non fuit, demonstrationem hanc christianæ revelationis apodicticam dicere non dubitavit, in suæ Demonstr. Pælog. Proleg.

quæ nec christiano philosopho, nec theologo probari queunt, C. juxta methodum christianæ veritatæ illustrandæ, ac asserendæ opportunam, N.

Ad 4. N. Hæc enim, aliæque ejusmodi difficultates ex eo proveniunt, quod natura, et analysis fidei supernaturalis haud rite perspecta habeatur. Nihil quippe tota ejusmodi demonstratio cum fide supernaturali habet commune; nec enim fides, quæ gratuitum donum est, tali demonstrationi, veluti principio et motivo formali credendi inniitur, cum possit esse cum illa et sine illa, sitque ab ea omnino independens. Potest utique aliquis credere sine demonstratione (1); potest econtra cognoscere demonstrationem, et non credere; potest credere naturali quadam fide, illius demonstrationis vi, et tamen fide supernaturali ac divina, nempe sicut oportet ad salutem, non credere. Hinc falsum prorsus quod fides tunc foret merus naturæ sese vi sua evolventis effectus. Nisi enim Deus gratia sua adesset, tota hæc evolutio nunquam ad fidem, de qua agimus pertingeret, quæ in alio prorsus ordine constituta est. Hæc, ut confidimus, in capite insequenti, suo in lumine collocabuntur, ac ibi etiam novus Hermesiani systematis error patebit.

Ad 5. N. iterum. Theologia enim suam hæc fundamentum in veritatibus a Deo revelatis, et ab Ecclesia propositis, nec ulla prorsus ratione a philosophia aut ab ullo philosophico systemate pendet. Verum est quod sicut fides divina, ut loquitur s. Thomas cognitionem naturalem presupponit, ita etiam theologia aliquod naturale certi ac veri criterium, aliqua naturalia principia, ac veritates supponere debeat. Sed hæc non sunt theologicæ disciplinæ fundamenta; sunt quædam veluti conditiones ac prærequisita, quibus theologia in rem suam opportune utitur. Ita cum opus est, philosophicis etiam argumentis oblectantes illa refellit atque convincit.

Ad 6. D. Ita tamen ut firmitatem horum fontium a philosophico suo systemate pendente omnino faciat Hermesius, ac ipsorum valorem, debitumque inter ipsos ordinem rite non constituat, C. secus, N. Aliquid de hoc paulo post attingemus; ut nil præterea dicamus de erroribus theologicis Hermesii in applicatione illorum fontium ad singula dogmata.

Ad 7. Resp. hoc tantum ostendere, quod cum a trita, regia omnibusque theologis ac apologetis probata via receditur pro novitatis cujusdam libidine,

(1) Assensus fidei supponit utique tanquam præviam necessariam conditionem non solum practicam, sed speculative certitudinem, quod Deus sit, locutus. Sed hæc certitudo opus non est ut ex demonstratione exurgat. Quodcumque motivum, etiam unicum, quod reddat evidenter credibilem revelationem Dei, satis ad hoc est. Atque illud etiam annotandum, posse Deum in rudibus intellectibus gratia sua ita supplere quicquid ex parte evidentæ rationalis motivi deesset, ut inde ea firmitas persuasionis emascaretur sicut etiam rudes rationaliter ac prudenter credant. Cf. Suarez. de Fide. disp. cit. Hæc certe haud rite intellexit Hermesius cum demonstrationem et quidem (Zweifelsichtig) dubia studiosè conquirentem asseruit ridere esse piæ fidei et conditionem. Introd. phil. Nouv. 1819. p. 17.

neque catholicis, neque ipsis protestantibus satis fiat.

Ex iis porro quæ hæcenus in præcedentibus propositionibus vindicavimus, hæc veluti rerum summam jure optimo colligimus qua disputationem nostram de recto usu rationis ante fidem concludimus.

1. Potest humana ratio per metaphysicè certam veritatum naturalium (quæ sunt veluti præambula fidei) cognitionem, nec non per moraliter certam cognitionem eorum credendi motivorum, quibus et revelationis et Ecclesiæ existentia nititur, ad hanc veritatem facti certo tutoque agnoscendam pervenire.

2. Potest hinc jure optimo theologus per eandem viam logica methodo ratiocinio factisque contexta, demonstrationem quæ plenam probandi, ac adversarium convincendi vim habeat, conficere; unde nil vetat, quominus sana ac solida philosophia quædam veluti præparatio, ac quasi propædeutica ad fidem dicatur.

3. Quoniam vero christiana ac catholica veritas sub pluribus variisque aspectibus utiliter inspicitur ac probari potest, ne rejicienda quidem est methodus quam dicunt historicam, qua nempe per continentem historicam omnium populorum, religionum, sectarum philosophicarum comparisonem ostendatur, christianam et catholicam religionem eam tantum esse quæ hominis, humanæque societatis universæ necessitati ac destinationi plenissime ac perfectissime respondeat (1).

4. Omnes tamen ejusmodi, licet validissimæ, sive magis logicæ, sive magis historicæ probationes sint, voluntatem in religionis veritate inquirenda, bene ac sincere comparatam requirunt. Quare nil magis quam rectæ ejusmodi animi dispositiones sunt cuius a theologo inculcandæ, ut philosophia, quæ donum etiam Dei est, summa rectè munus veræ divinæ fidei cognoscendæ præstare queat (2).

ARTICULUS II. De abusu rationis ante fidem.

Abunde satis de recto rationis usu ante fidem hæcenus disseruimus; superest ut juxta præstitutum nobis ordinem de ejusdem ante fidem rationis abusu

(1) Digni sunt qui legantur hac super re duo articuli in Annales de philosophie Chrétienne, num. 15. janvier et n. 16. avril 1811. « Plan d'une défense du christianisme, et plan d'une démonstration du catholicisme par la méthode historique, » auctore prof. ab. H. De Valroger. Longissime porro hic auctor abest a legitima rationis vi infirmanda, quin imo refellit placita Lamennæiana, ac probat omnino methodum ratiocinii seu logicæ deductionis quam tot apologetæ utiliter secuti sunt. Sed tamen pro varietate ingeniorum, ac temporum nostrorum ratione quæ studiis historicis imprimis delectatur, hæc novam defensionis methodum magis historicam (licet et altera historia etiam innatur) veluti in subsidium addeicit; « En un mot, ait, l'histoire tout entière peut devenir une préparation et une démonstration évangélique dans des proportions colossales » art. 1, p. 51.

(2) Hinc cl. Gerdilius sapienti consilio operi suo philosophico « Introduction allo studio della religione » aliud præmiserat: « Delle disposizioni dello spirito nello studio della religione » quod utinam pervulgatum esset apud illos a tatis nostræ philosophos qui christianismum nescio quem a priori sibi conflagunt!

nonnulla saltem breviter adjiciamus. Rationis porro ante fidem abusus nomine scientifica illa placita seu systemata philosophica significamus, quæ cum susceptione fidei componi nullatenus possunt; sive quia directe viam in antecessum illi omnino præcidunt, sive quia indirecte id ipsum efficiunt, dum basim, ut ita dicam, ac fundamentum latenter subruunt ac demoliuntur cui illa inniti debet, ac subjectum ineptum reddunt ad eandem fidem suscipiendam. De utraque ejusmodi placitorum classe distinctis paragraphis agemus, in quorum altero de philosophicis illis doctrinis disseremus quæ directe fidei susceptioni opponuntur; in altero vero de illis, quæ indirecte eidem obsistunt. Cum autem ex præjactis Prænotandis, atque ex iis quæ in totius præcedentis articuli decursu constituimus, facile innotescent ejusmodi systemata, hinc ut brevitati prospiciamus, soluta methodo in classes ea redigemus, opportunas interserendo animadversiones quæ junioribus theologis commodo ac usui esse poterunt. Nec enim nobis propositum est systemata ejusmodi philosophica ex professo refellere, cum hæc aliorum provincia sit; sed unice ea spectare debemus in relatione quam habent ad fidem.

§ I. De philosophicæ doctrinæ placitis, quæ directe fidei susceptioni adversantur.

Nihil dicemus de atheismo formali, tum quod ratum habeamus nullos dari atheos posse speculativos, tum quod si ipsa darentur spectari deberent veluti rationalitatis humanæ monstra: nec aliter sentendum de iis qui talem Deum admittunt qui Deus non est, cui scilicet providentiam denegant, bonitatem ceterasque divinitatis proprietates. His igitur diuissis quos suo loco refellimus (1), de pantheismo, materialismo, fatalismo ac, ut vocant, determinismo pauca singillatim delibabimus (2).

I. De Pantheismo. Pantheismus qui quovis tempore plus minus philosophiam infecit, ætate hæc

(1) In tract. De Deo, p. 4. cap. 1. prop. 1. et p. 4. cap. 1. prop. unica.

(2) Nihil hic speciatim de rationalismo proprie dicto attingimus, eo quod debeamus inferius de illo agere, ejusque genesis ac varias veluti phases exponere. Tantum adnotamus, rationalismum esse vel stricte theologicum vel pure philosophicum. Primum impetit fundamenta revelationis, miracula, prophetias, inspirationem sacr. librorum, ac singula dogmata christianæ fidei. Alterum pertinet ad illud philosophandi genus, quod progreditur ex puris conceptibus abstractis intellectus atque ab iis realitatem objectivam rerum a priori educit. Hinc comprehensionem cujusque rei scientiamque absolutam exigit; logicam demonstrationem in primis ipsis principiis ac internis factis requirit; certitudinem omnem præter mathematicam rejicit; quicquid positivum ac historicum est repudiat. Philosophicus iste rationalismus qui vel ad idealismum, vel ad pantheismum ducit, cum rationalismo theologico intime connexus est, ut per se patet.

Atque hæc de vero rationalismo. Nil enim ejus est dicere de pessimo illo, maximeque doctissimo abusu quo ejusmodi vox ætate hæc nostra usurpata est in illos qui legitime rationis jura circa veritates metaphysicas ac morales, nec non circa credendi motiva revelationis vindicant. Ex quo consequeretur patres ac doctores Ecclesiæ rationalistas fuisse, ac Ecclesiam ipsam per plura secula in scholis suis philosophicis ac theologicis rationalismum ubique doceri unquam tolerasse!

nostra longe lateque diffusus est, ita ut vere *heresis seculi XIX* fuerit nuncupatus (1). Multiplices porro sunt formæ sub quibus modo aperte se prodit, modo occulte se tegit, semper tamen idem deprehenditur velut fidei eversivus, ejusque irremediabilis hostis. Ejus enim characteristicæ notæ sunt, identificatio finiti cum infinito, cujusvis limitatæ intelligentiæ cum absoluta, confusio Dei cum mundo, unitas substantiæ, etc. Ex quo suapte natura dimanant necessitas ac fatalismus, boni ac mali moralis destructio, aliæque ejusmodi non minus absurdæ quam impiæ consecutiones. Ad tres præcipuas species revocari pantheismus potest; est enim aut *rationalisticus*, aut *historicus*, aut *mysticus*.

Pantheismus *rationalisticus* ex principiis rationalibus a priori procedens, sese per *immediatam ac concretam* intellectualem intuitionem illico transfert in *Esse* realissimum absolutum in quo invenire sibi fingit identitatem absolutum omnium entium, nature ac spiritus, *res Ego et Non Ego*, subjecti et objecti, puri cogitare et puri esse. Hinc de scientiâ rerum omnium *absoluta* ac de ipsius *Esse* absoluti *comprehensione* sibi blanditur. Ad hanc pantheismi speciem facile jam inducitur systema *absoluti Ego* uti fontis cujusvis realitatis a Fichteo excogitatum; ast notum est Schellingium, illum fuisse qui ad oppugnandum idealismum, constituendumque realissimum absolutum, systema theoreticæ invenit *identitatis*, assertivumque *naturam esse fundamentum existentie Dei* (2), eandemque in Deo *consubstantialem esse spiritui*, quamvis in externa tantum manifestatione ac forma sit ab illo diversa. Verum materialistica ejusmodi philosophia nature, utpote omni philosophico fundamento destituta, uti poësis potius quam philosophia habita a plerisque est et ab auctore

(1) Cf. Maret, *Essai sur le panthéisme dans les sociétés modernes*, Paris, 1841. *Præf.* p. 16. in quo quidem opere plura sunt valde utilia et commendanda, licet non omnia nobis probeantur. Maximum porro argumentum pantheismi ætate hæc nostra invalescentis sunt præconia queis impius Spinoza ejusque atheismus philosophicus tum in Germania, tum in Galliis extollitur. Recte dixeris hæc esse veluti normam quandam infallibilem qua de pantheistica tendentia scriptorum judicare possimus. Sane Schleiermacher vocat Spinosam « *Sanctum repudiatum*... qui ideo solus relictus est, quia plenus erat religione ac Spiritu sancto, etc. » hæc aliæque ejusmodi habet in *Reden über Religion*, seu *Sermones de religione*, 1841. 4. edit. Sic Ahrens, *Cours de philosophie*, Paris, 1858. Spinosam ab atheismo ac pantheismo mordicus defendens, hanc accusationem ab iis proficisci dicit, « qui s'enfoncent dans une ignorance complète sur la nature de Dieu, et qui veulent ainsi attaquer de l'ignorance dans les choses divines le savoir de Spinoza, ou qui, comme Hegel dit très-bien, veulent combattre avec leur rêve de Dieu Spinoza éveillé en Dieu » tom. I. p. 257. Lherminier suspicit in Spinoza sublimem divinitatis adoratorem, quis demum non miraretur, cum audiat Cousin ipsum (de cuius doctrinis nullum ferre volumus iudicium); in suis *Fragmentis philos.* Paris, 1858, tom. II. p. 161. seq. dicitur: « Lou d'être un athée, comme on l'en accuse, Spinoza a tellement le sentiment de Dieu, qu'il en perd le sentiment de l'homme... Ce livre est au fond un hymne mystique, un élan, un soupir de l'âme vers celui qui seul peut dire légitimement: Je suis celui qui suis... l'auteur auquel ressemble le plus ce prétendu athée, est l'auteur inconnu de l'imitation de Jésus-Christ. »

(2) Cf. Schelling, *Philosophische Schrift.*, seu *Scripta philosophica*, p. 429. Baltzer, op. cit. fasc. 1. pag. 42. seqq.

ipso prius varie modificata, demum etiam, saltem ex parte, reprobata fuisse videtur (1).

Ast longe subtilior est pantheismus spiritualisticus Hegelianus qui quoniam magnum adhuc in Germania et in Galliis influxum exerceat, nec paucos etiam catholicos sincere ad quamdam sui admirationem illexisse videtur, absonum haud erit lineamentum sistemæ quædam illius hic designare. Hegel itaque non *naturam* uti Schellingius, sed *spiritum* in Deo quaesivit, ipse non spectavit Deum velut *Ens* quod existit ab æterno in absoluta identitate sua, sed veluti *Ens* quod evoluitur, quodque in diversis hujus suæ evolutionis gradibus, diversos constituit ac successivos existentie, seu entium ordines. Deus in *logica* concipitur *in se*, in æternitate suarum essentialium fundamentalium. Ast cum in hoc statu consistere non possit, necesse est ut sese evolvat *extra se* in multiplicitate externa entium nature; hinc habetur *philosophia nature*. Verum neque potest in hoc statu *exterioritatis* ac transitionis subsistere, sed opus est ut ex hac multiplicitate se iterum recipiat in unitatem sui esse, et *Spiritus* evadat; exinde oritur *philosophia spiritus*. Tunc demum *Ens* absolutum acquirit cognitionem, *conscientiam sui*, sitque personalitas infinita. Talis est *Trinitas logica continua* Hegelii. Deus hoc logico processu prius seu *immediate* revelat se nature universæ, deinde *immanenter* in hominis conscientia, et hic se complet; ita ut, asserente Hegelio, *sine homine et mundo Deus completus non esset, neque adhuc esset Deus* (2). Pantheismus hujus systematis evidens est, quin illum pluribus evincamus (3).

Pantheismus *historicus* est necessaria Hegeliani systematis emanatio. Quippe cum Hegel Deum in continua evolutione sui in mundo et in humanitate spectet, sequitur historiam hominis complecti necessarias manifestationes Dei ipsius. Hinc historia scientiam omnem continet, totam vitam, moralitatem

(1) De variis hæc Schellingianæ doctrinæ vicibus præter *Revue du Nord*, Paris, 1853. Amanô Saintes in *Histoire critique du rationalisme en Allemagne*, Paris, 1841. p. 524. hæc habet: « Dans la suite la doctrine de Schelling a subi diverses transformations; on assure qu'il ne donna qu'à la fin de ses jours le dernier mot de ses enseignements. C'est attacher peu d'importance à la vérité que de tarder à en faire jouir ceux qui ne peuvent bien vivre que par elle. »

(2) Hegel's *Religionsphilosophie*, seu *Philosophia religionis*, opp. tom. XI. pag. 140. tom. XII. pag. 451. 550.

(3) En quid Germanicus auctor Weissæ Baltzer relatus habet de pantheismo Hegeliano: « In Hegeliana philosophia videmus pantheismum ad eum apicem perductum, in quo necesse est ut ipse se talem, qualis revera est, aperte delectet, dum prius poterat quodammodo se abscondere sive in *ideæ (absoluti)*, que ejus fundamentum est, *indeterminatione* nondum scientificè superata, sive in difficultate partiali eam cognoscendi. In *religiose Zeitschrift*, etc., seu *Ephemerides religiose pro catholica Germania*, 1855, tom. I. fasc. 1. pag. 40. Ipse Ahrens, qui quidquid de se asserat, pantheistice omnino philosophatur, tale de Hegelio profert iudicium. op. cit. p. 60. « Quand Hegel dit que la nature aboutit à l'esprit, comme à sa conclusion, il ouvre un large champ à l'imagination, après l'avoir fermé à l'intelligence. De quelque manière qu'on veuille représenter cette idée, jamais, si on n'adopte pas les hypothèses matérialistes, on ne fera concevoir comment la nature pourra se développer à devenir esprit. » Unde patet quod omnes istæ spiritualisticæ doctrinæ pantheisticæ in abjectum demum materialismum omnino recidunt.

tem, religionem, artem, in formis multiplicibus suis consideratas; proindeque errores quoque omnes morales ac religiosos, quos refert historia, non sunt nisi necessarie Dei evolutiones. Idcirco historia nuncupata fuit *inflexibilis geometria* in qua omnis epocha, omnisque doctrina lege quadam fatali immutabiliter evoluitur. Exinde apotheosis errorum omnium hominis in Deo. Deus est in omnibus, omnia efficit, est omne (1); exinde systema *progressus indefiniti, perfectibilitatis indefinite* humanitatis; exinde denique lex jugis transformationum, et immutationum, uti mediorem progressus, quam adeo deprædicat Lherminierius (2).

Pantheismus *mysticus* innititur vago et indefinito cuidam interiori sensui (*sentimento*) quo animus immediate apprehendit vitam suam *consubstantialem* in Deo, qui utpote infinitus amor se manifestat in spiritu et natura. Idcirco hæc pantheismi species non in speculatione tantum metaphysica sistit, uti *rationalisticus*, sed sese effundit in mentis enthusiasmum, atque jugem animi activitatem (3). Ejusmodi pantheismus constituit doctrinam essentialem sansimonianismi, qui in ea fundat novam illam *reconstructionem* seu *reordinationem* societatis humanæ, illumque neo-christianismum cui jugiter adlaborat (4). Ex sansimonianismi sinu alia prodivit schola ad pantheismum item declinans juxta quam vita hominis constituitur in *traditione vivente et actuali humanitatis*, et in hac traditione fundatur magnum progressus et perfectibilitatis continue dogma (5).

(1) « L'esprit humain (ait Lherminier qui hanc theoreticam historiam exhibet) est une perpétuelle et nécessaire révélation de Dieu. Dieu ne paraît sur cette terre que dans l'homme, et que par l'homme. Dieu renouvelle sa face à des époques fatales, etc. » Cf. Maret, op. cit. pag. 41. seqq.

(2) « Le droit, ait ipse, la sociabilité, la science se développent en se détruisant d'époque en époque... La religion est à la fois et successivement une philosophie, un gouvernement, une tradition... Quand la religion s'arrête, la philosophie poursuit et prépare pour les sociétés d'autres croyances et d'autres symboles, etc. » Cf. Maret, l. c. p. 45, qui et auctor præterea persequitur ibi theorias historicas ac ecclesiasticas sectatoribus, a Michelet, aliisque gallicis scriptoribus adornatas, ac ostendit eas omnes ab Hegelianis fontibus promanasse, ac pantheistica labe corruptas esse.

(3) Hoc pantheismo mystico infecti fuerunt medio ævo non pauci sectarii uti Amanus Carnotensis, David de Dinando, Peguardi, Lollardi, fratres ac sorores *spiritus liberi*; alique. Cf. Moëhler, *symbolique*, tom. I. p. 274. necnon seculo XVI. Zwinglius cujus in hac rem plura profert luculentissima testimonia hic idem auctor op. et loc. cit. Hicdem doctrinæ adherere visus est recens Schleiermacher, præsertim si ejus doctrinæ cum iis que de Spinoza prædicavit connectantur. Cf. Saintes op. cit. *hist. critique*, etc. p. 562. Moëhler postquam ostendit Lutherum ad errores gnosticorum, Zwinglium ad placita pantheistarum declinasse, ac proinde systemata philosophica gnostica et pantheistica recentius prolata non esse nisi sequelas necessarias principiorum que ab illis reformatoribus constituta sunt, concludit: « Schleiermacher, malgré ses nombreuses déviations de la doctrine de ses maîtres, est à notre avis le seul vrai disciple des apôtres de la réforme. » Ibid. p. 282.

(4) Cf. que scripsimus de sansimonianismo in tract. *De Deo*, par. 2. cap. I. prop. 5. Cf. etiam Maret, op. cit. pag. 51. seqq.

(5) Talis est philosophica et historica doctrina que dicitur *du progrès continu*, que prius se præbent in ephemeridibus sansimonianis *la revue encyclopédique*, seu recentius systematicè evoluitur in nova encyclopædia *l'encyclopédie nouvelle* a Leroux, Reynaud aliisque redacta,

Jam vero pantheismus sub quovis triplici hujus formæ respectu consideretur, non obstante enthusiasmo, ac religioso affectu in quem interdum videtur erumpere, directe ducit ad destructionem divinæ nature, proindeque et ad fidei impossibilitatem. Hinc omnia systemata pantheistica hujus ætatis in Germania et in Galliis eo demum tendunt ut considerent christianismum tanquam Dei manifestationem, quæ jam præterit, ut locum cedat novæ manifestationi divinæ perfectiori, hominisque indigentia magis accommodata. Veritas semper mobilis est, varia, et progressiva. Religio novis continenter formis induitur (1).

Post levem hæc veri pantheismi adumbrationem æquitas postulat ut catholicos aliquos viros a nota vindicemus quam nonnulli nimia facilitate eis inurunt tendentia ut vocant pantheistica, eo quod illi interdum minus caute locuti sint, aut quod illic præsertim ex systemate Hegeliano, quod fertur immediate in Deum ac Deum ubique intuetur, ad aliquas Hegelii ideas philosophando accesserint (2). Certe majore

veteris Encyclopædiæ Gallorum incredulorum emulatrice. Hoc porro opus est indigestus quidam ac informis syncretismus e placitis philosophicis neo-germanicis, ex materialismo ac symbolismo, ex materialismo ac spiritualismo conflatus. Que de vita ac evolutione humanitatis, de infinitate ac æternitate mundi, etc. ibidem proferuntur partim reddent pantheismum. Vide præsertim artic. *Ciel*, Optime de Platon, par M. Henri Martin. Paris, 1841 inserti *Bibliothèque Universelle de Genève*, n. 75. janvier 1842. annuat de pantheisticis placitis universim: « Tous ces systèmes, qu'on les prenne soit en Allemagne, soit en France, si en Hegel ou dans M. Leroux, ont pour point de départ une hypothèse, et reposent sur un fait... que le fini et l'infini ne sauraient exister en même temps. » Quod principium pantheismi fundamentum, ut notum est, constituit.

(1) Uno verbo neoterici isti humanitatis instauratores eo spectant, ut ad novam philosophiam, novum bonarum artium genus, novam societatem, novam religionem, christianismum nempe *humanitarium*, creandum perveniant. Horret porro animus referre blasphemias que in religionem christianam ab istis evomi solent. Auctores Novæ Encyclopædiæ qui in *traditione* vitam humanitatis collocant, historicam interea veritatem destrunt, omniaque mythis symbolisque complect. Christianam religionem a *consubstantiam* esse aiunt *orientalium dogmatum cum græca philosophia*, art. *Alexandre*, tom. I. p. 264. Item *ethnicismum incanibula ejusdem fasc.*, art. *Arianisme*, tom. I. p. 811. Alibi clare decernunt: « La philosophie a triomphé du christianisme en l'attaquant par son côté faible, c'est-à-dire en pulvérisant ses mythes et ses symboles; » Art. *Christianisme*, tom. III. p. 556. Egregie auctor cit. articuli *Bibliothèque univers. de Genève*, postquam retulerit clamores neotericoꝝ istorum incredulorum: « Le christianisme est fini, il a fini son temps, il a dépensé ses forces à nous mener au point où nous en sommes » concludit « comme si le soleil, pour l'avoir éclairé six mille ans, ne jetait pas encore au monde ses flots de lumière. »

(2) Prof. Baltzer totus in eo est ut opere suo pluries a nobis citato ostendat pantheismum præsertim Hegelianum nunc temporis non modo apud protestantes sed etiam apud plures catholicos in Germania, late grassantem. Hinc pantheistica aliejus tendentiæ haud paucos etiam scientia ac pietate commendatos viros, Staudenmayer, Klee, Drey, Oeliser, etc. locis eorum in medium allatis, inecat, licet ingenue profiteatur se nolle quidquam religioni illorum detrudere, sed tantum naturam et consuetudinem persequi doctrinarum. Nos aliquid damus Baltzerio, ut ex iis que hic proferimus patet. Attamen illud etiam addimus, plura ex allatis ab ipso locis posse saniori sensu intelligi; ac præterea Baltzerium non aliud philosophandi genus ut legitimum admittere quam suum (ab Hermèsio nempe haustum, licet haud parum reformatum), quo fit ut in iis qui secus

ipsis cautela ac magis perspicua doctrinarum suarum explanatione opus fuisset ne suspicionem de se ingererent: verum cum aliunde constet de recta ipsorum fide ac religione, nulla est ratio quare ob inconsideratas loquendi formulas ubique pantheismum videre debeamus, ac non potius eas ad rectiorem sensum pertrahere (1).

Sic ab omni pantheismi suspitione multo magis alieni dicendi sunt, qui cum Petavio praesertim ac Thomassinio (2) tenent Deum, seu Spiritum Sanctum conjungi cum anima justi *ὁμοιωθῆς*, ipsa nimirum substantia, non autem efficientia dumtaxat ac gratia uti qualitate quadam creata. Haec enim *substantialitas* ad Deum ipsum qui se communicat, non autem ad *unionem* refertur perinde ac si anima fieret *consubstantialis* Deo, aut Deus cum ipsa *hypostatice* uniretur, quae absurda sunt, et a patrum ac doctorum mente qui illam sententiam tuerentur, omnino abhorrentia. Haec enim quantumvis arctissima unio semper manet et est *accidentalis*. Quapropter immerito nonnulli qui timuerunt ubi non erat timor in adversam forte sententiam prolabi visi sunt, non aliam fere gratiam

philosophantur, facile pantheismum ubique sibi videre videatur.

(1) Certe cum aetas nostra adeo ad pantheismum prona sit, nil catholicis scriptoribus antiquius esse deberet, quam eas locutiones haud satis determinatas, aut etiam placita devitare, quae pantheisticae huic tendentiae aasam praebere possunt. Ut aliquid hac de re singillatim attingamus, nobis satis probari non possunt affirmationes huiusmodi, quae in aliquibus egregiis Germaniae ac etiam Galliae scriptoribus catholicis occurrunt. 1. Quod conscientia *nostrae Ego finit* identificetur cum conscientia *infiniti et absoluti*, nempe Dei, ita ut nisi percipiamus *immediate* absolutum, ne quidem percipi, ere possimus *nostrum Ego*. Hoc recidit in principium philosophiae ecclesasticae, quod in primo actu perceptionis anima percipit se, mundum et infinitum veluti *Trinitatem quandam in unitate*. 2. Quod *finitum* non sit nisi *mera negatio infiniti* ac proinde *non-ens*, quo inani videretur finitum ac conditionale ne existere quidem, atque hinc ad placitum neo-germanicae philosophiae deveniretur, quae nempe confundens *existere per se* et *existere a se*, affirmat quidquid non existit *per se*, id est, *absoluto* modo, non esse, unde consequitur unam tantam substantiam per se existere, scilicet *absolutam*. 3. Quod naturalis illa revelatio Dei aut Verbi, quo sive per antea rationalis lumen, sive per opera externa mundi se manifestat, sit *incarnatio Verbi*, *τὸς λόγος*, in quovis homine ac in mundo. Hinc nonnulli ex dictis auctoribus loquuntur de una *magna et universali*, ac de altera *particulari* incarnatione *τὸς λόγος*; hinc eo deveniunt, ut asserant *altitudinem, latitudinem, longitudo* ac *profunditatem universi esse magnam illam cosmicam incarnationem Verbi*. Haec certe intemperantis ingenii seu potius phantasiae sunt ac reprobanda. Et quoniam nonnulli variis modis abutuntur hac naturali revelatione, seu *illuminatione Verbi*, quae *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, libet praeclearam s. Cyrilli Alex. locum exscribere, qui *Comment. in Joan.* ed. cit. Parisiens. 1658. opp. tom. IV, p. 76, ita rem explanat. « Dei Verbum, inquit, illuminat omnem hominem venientem in mundum, non *docendo* ut Angeli, verbi gratia, vel homines, sed potius ut *Deus, creando*; unicuique rei in ortum eductae sapientiae, sive cognitionis divinae semen indit, et *intelligentiae radicem* inserit, atque ita rationale animal efficit, naturae illud suae particeps reddens, et ineffabilis sui splendoris lucidos veluti quosdam vapores ejus animo immittens ea ratione ac modo quo ipse novit... Illuminat igitur ut opifex Filius. » Ubi etiam attendendum ex Cyrillo Verbum non *ὁμοιωθῆς*, sed *ὁμογενῆς*, id est, non *magistraliter*, sed *creative*, scilicet creando animam illuminare, per naturale lumen rationis. Plures alic animadyergones fieri possent circa locutionum saltem intemperantiam, quae etiam in optimae mentis scriptoribus offenduntur, sed nec prolixi, nec acerbis nimis esse volumus.

(2) Petav. *De Trinit.* lib. VIII, cap. 5. 6. 7. Thomassin. *De Incarn.* lib. VI, q. c. 10. ad 20.

sanctificantem admittentes quam quae consistit in favore quodam Dei ac benevolentia juxta placita lutheranorum.

Neque pariter incusari pantheismi possunt quos in philosophia sectari delectat aut systema de ideis innatis, aut systema platonium aut malebranchianum (1). Quidquid porro de ejusmodi placitis philosophicis sit, quorum nostrum non est hic ferre iudicium, qui professi sumus ea nos haud spectare nisi quatenus relationem habent ad fidem, non possumus tamen eos non improbare, qui horum systematum obtentu vellent omnes existentiae Dei demonstrationes quae ex creaturis efficiuntur veluti *rationalisticas* eliminare (2). In quo isti aperte se opponunt, ut patet ex dictis, tum Scripturis, tum agendi rationi quam patres, et doctores hactenus tenuerunt. Hoc vere esset philosophiam cum theologia committere, imo cum sensu traditionali sacre totius antiquitatis, quod christiano philosopho mul-

(1) Cum nobis propositum sit eas tantum philosophicas doctrinas attingere quae absque fidei dispendio sustineri nequeant; hic ad rem nostram animadvertimus. 1. Doctrinam a non paucis etiam theologis olim praesertim defensam de aliquibus ideis humanae menti congenitis nil habere quod ne leviter quidem pantheismum reoleat; patres etiam quandoque Dei cognitionem *naturalem* dixerunt: etsi ipsorum loca commode explicari queant de facillima, ac veluti spontanea hujus notionis acquisitione, juxta s. Thomae expositionem. 2. Qui ideas saltem universales immediate a Deo ipso animae exhiberi defenderunt, aut unicam in mente hominis universalem ideam existere tuerentur, quae iustar ejusdem supremi luminis a Deo inditi ceteris ideis efformandis faciem veluti praebere, nil etiam cum pantheismo haberet commune. 3. Malebranchii de manu placitum, quodque etiam a Thomassinio jam fuerat defensum, quo res in ipso Deo nos videre contendit, scilicet in ideis ipsis archetypis Dei, si illae explicationes pra oculis habeantur quibus Malebranchius ipse suam mentem aperuit, ac praesertim eo sensu quo a Gerdilio fuit explanatum, pantheismo inane est, nec possumus effatum illud Cousinii non improbare, dum vocat Malebranchium *le spinosa chrétien*. Altamen magna certe cautela ac praecisione idearum opus est, ne qui tale systema sectantur pantheismo adytum aliquem aperiant. Certe Malebranchius nunquam docuit, quod nos absolute Dei substantiam; aut ipsam essentiam videamus; quinimo id a se repulit (Cf. Gerdili *Défense de Malebranche*, opp. tom. IV, p. 164.); quod tamen nonnulli recentiores sibi permittunt.

(2) Hoc porro fere commune videtur iis qui Hegelianis placitis etiam ad meliorem sensum revocatis in Germania praesertim adherent. Cum enim ipsi ex ea quam vocant immediate *immanenti* objecti seu Entis absoluti ac infiniti proficiscantur, ac tantum ex ea nos posse ad Deum, imo ad quidquam certi cognoscendum assurgere affirmant, hinc argumentum metaphysicum ex creaturis contingentibus ope principii causalitatis deductum, vel etiam argumentum physicum ad Dei demonstrandam existentiam parvi aut nihili faciunt. Hi porro animadvertere debent, id certe in Hegelio, iisque qui cum ipso pantheismum sectantur plane collicere, quippe qui finitum cum infinito, conditionale cum absoluto identificare conantur; unde etiam Ahrens *Cours de Philosophie*, tom. II, p. 139-236, illa argumenta infirmat, ac nonnisi ex analysi ideae absoluti ac necessarii cum Krauser vere ad Deum ascendi posse contendit. Ast in catholicis philosophis ac theologis, qui certe verum inter Creatorem et creaturam *dualismum* admittere debent, ac quovis pantheismi speciem exhorere, quid magis incongruens esse potest quam illorum argumentorum vim cum Kantianis atque Hegelianis elevare? Certe qui unquam inter catholicos vel ideis innatis adherescere, vel etiam platonica aut malebranchiana placita alio modo amplexi suat, non ob id demonstrationes illas existentiae Dei repudiant, sed eas uti validissimas adhibere possent hic recenseri inter ceteros Bossuet, Fenelon, Du-Hamel, Gerdili, etc. alique permulti, ut de patribus, ac praesertim Augustino, sitemus.

toque magis theologo cavendum maxime est (1).

II. *De Materialismo*. Materialismum qui totum hominem ad meram, ut vocant, *organisationem* revocat, cum fide haud posse consistere, seu verius adytum omnem fidei praeccludere evidens est, quin pluribus id persequi sit opus.

Materialistica philosophia, si ita licet doctrinam quae omnem destruit philosophiam appellare, longe lateque seculo elapso dominata est, illique innitentur systemata fere omnia quae religioni christianae erant infensa, eamque oppugnabant. Quamvis porro ob tendentiam spiritualisticam quae obtinuit praesertim in Germania, aetate hac nostra minus diffusa sit materialistica doctrina, non idcirco tamen destitit ab omni progressu atque a fructibus exitalibus producendis. Circumvallavit se quippe in scientiis naturalibus, saltem in physiologia, ac medicina; hinc istae identificare se omni ope vellent cum ipsa psychologia; quo fit ut adhuc in non paucis ejusmodi disciplinarum libris purus doceatur materialismus (2). Progressus insuper craniologiae ac phrenologiae sub specie novi cujusdam fontis scientifici parum aut nihil hactenus comperti, haud parum contulerunt ad doctrinas materialisticas disseminandas. Cum igitur valde intersit juniores theologos praemuniere adversus influxum quem pessime exercent novae theoriae physiologicae ac phrenologicae, juverit hic aliquid summis saltem labiis ex illis attingere.

Errores omnes physiologiae materialisticae proveniunt imprimis ex eo quod ejus cultores nolint distinguere 1. inter *sentire et intelligere*, res nimirum essentialiter diversas (3); 2. inter *impressionem ac sensationem*; 3. inter principium *sensiferum* et princi-

(1) Cf. superius dicta.

(2) « Sous l'empire du matérialisme philosophique, la médecine elle-même, depuis une vingtaine d'années, est devenue toute matérialiste, toute anatomique. » Ita cl. Debreyne, *Pensées d'un croyant catholique, ou considérations philosophiques, morales et religieuses sur le matérialisme moderne*, Paris, 1859, p. 44. Cf. praesertim *introduction*. Consonat ipsi cl. Forichon « Le matérialisme ne fut jamais aussi positif qu'aujourd'hui; il a ses chaires et ses feuilles publiques; il veut contribuer à l'enseignement du peuple et participer aux progrès de la science. » *Le matérialisme et la phrénologie combattus dans leurs fondements*, etc. Paris, 1840, Préface p. 100. et seqq. Ceterum ne opera Darwinii, Richerandi aliorumque nominemus, utpote jam nimis antiqua, in *Manuel de chimie organique* de Raspail sermo est « du fluide qui alimente la pensée et détermine la volonté: La volonté est le résultat d'une combinaison atomistique entre deux éléments subtils et impondérables. » In *Magazin für Seelenkunde*, seu *collectio pro scientia psychica* a doct. Friedreich redacta, 1850, fasc. 5, p. 37. legitur: « Ce qu'on appelle âme n'est que l'activité du cerveau, et en général des parties supérieures du système nerveux; le cerveau pense comme l'estomac digère. » Sed ne nimis prolixus sim sat est citare « Journal des applications de la physiologie animale à la physiologie sociale par l'observation exacte; » periodicas ephemerides trimestrales, Parisiis editas ab an. 1827.

(3) Nonnulli et recentiores a Kantio repetunt accuratorem distinctionem inter *sensum et intellectum* ac functiones ejusque proprias. Quidquid sit de hac *indirecta* utilitate ex Kantiana philosophia, quae tamen per se recta ad empirismum ac materialismum ipsum ducit, distinctionem illam accurate ipsi scholastici doctores tradiderunt, sed praesertim s. Thomas: « Imaginatio, ait ipse, non est nisi corralium et singularium, cum phantasia sit motus factus a sensu secundum actum, intellectus autem *universalius* et *incorporalius* est. » *Cont. Gent.* I, c. 67. et alibi passim.

pium *sentens*; quo fit ut permisceant physiologiam cum psychologia, facta item istius cum factis illius, id est, facta simplicia et immaterialia spiritus cum factis materialibus materiae organicae. Jam vero physiologia attingere nequit nisi *observationem externam*, ac medium quod recipit impressionem, eamque utpote *sensiferam* transmittit; ast nullo pacto potest attingere *observationem internam*, facta *conscientiae, sensationem* proprie dictam, quae propria est principii sentientis, quod scilicet nequit nisi simplex esse, ac immateriale. Totus proinde hic secundus rerum ac elementorum ordo spectat ad psychologiam. Verum quidem est ambos ordines juvare se invicem posse ob arctam communicationem et commercium quo duae substantiae unde oritur humanum compositum, secum inter copulantur. Hinc damus physiologum ac medicum sedulo posse effectibus ac habitudinibus studere quas super organicam substantiam interiores affectiones facultatesque animi intellectuales producent: ast id nonnisi *indirecte*, quoniam *directa* cognitio exclusive deferenda ad psychologum est. Sic etiam utiliter potest psychologus iis studere quae pertinent ad physiologiam, quippe ex variis habitudinibus ac functionibus corporis organici cognoscere valebit relationes quas illae habent et influxum quem possunt super functiones intellectuales ac morales spiritus exercere: ast pariter hoc nonnisi *indirecte*, qui cognitio *directa* physiologo exclusive est tribuenda. Igitur campus proprius observationis externae, adeoque physiologiae est *corpus*; campus proprius observationis internae, adeoque psychologiae *spiritus* est, nec debent haec duae scientiae inter se unquam confundi, cum habeat unaquaeque objecta adeo essentialiter inter se distincta, imo opposita plane naturae (4).

Phrenologia definiri potest *doctrina de multiplicitate organorum cerebralium, ac locatione aut sede facultatum intellectualium ac moralium*. Haud dubium est eam inservisse et adhuc inservire ad fovendas doctrinas physiologicae materialisticae; siquidem ipsa alligat tot diversis organis functiones ipsas multiplices *intelligentiae ad eum plane modum* quo alligatae ipsi sunt functiones *sensationis*. Quidquid porro de intentione fuerit praecipui hujus doctrinae fundatoris, doctoris Gall, qui se ab impactis notis materialismi ac fatalismi purgare adnitus est (2), nihilominus

(1) Vide Rosmini. *Origine delle Idee* sect. V, part. V, cap. 16. art. 4. *Linea di confine tra la fisiologia e medicina e la psicologia*.

(2) In opere *Fonctions du cerveau*, tom. I, p. 251 seqq. Certe principia a Gall posita saltem periculi plena sunt. « Les facultés spirituelles, ait ipse, n'agissent que par le moyen de la matière: » quamvis igitur has facultates ab organismo distinguat, ita tamen pendentes ab illo facit, ut nullam immaterialem operationem praestare ea posse videantur; quemadmodum vis attractionis, vis vegetativa, etc. Alibi affirmat « que la liberté morale ne saurait exister qu'avec la pluralité des organes. » *Fonctions du cerveau*, tom. I, p. 507. » Siquidem Gall necessarias voluntati ad agendum impulsiones organorum existimat, ac sine iis eam nullo se pacto ad quidquam determinare posse: addit praeterea quod istae impulsiones « finissent par l'emporter » ibid. p. 251. aliaque huiusmodi, quae nisi mentem auctoris, doctrinam saltem ejus valde suspectam reddunt.